

Tiziano TOSOLINI*L'uomo oltre l'uomo. Per una critica teologica a transumanesimo e post-umano*

– EDB, Bologna, 2015., 126 str.

Knjiga Tiziana Tosolinija, talijanskoga teologa, filozofa i pedagoga poziva nas na oprez kako bismo zauzeli ozbiljan i kritički stav prema transhumanizmu i posthumanizmu, dvama filozofskim i kulturalnim pravicima, koji se između ostaloga nadahnjuju na materijalističkoj filozofiji te na antropološkom redukcionizmu, zanemarujući čovjekovu duhovnu dimenziju. Tosolini je voditelj Azijskoga studijskog centra misionara saverijanaca u Osaki, kojima i sam pripada, te je istraživač pri Nanzan institutu za religiju i kulturu u Nagoyi. Kroz jedanaest tema u svojoj knjizi, ukazuje na paradoks i opasnosti transhumanizma i posthumanizma koji prijete nestanku čovjeka kao utjelovljenoga stvorenja. Iščeznućem takva čovjeka došlo bi se do jedne potpuno nove vrste koja se više ne zasniva na prirodnoj, nego na intencionalnoj selekciji poboljšanja i napretka ljudske vrste.

Referirajući se na mnogobrojne autore, koji promiču transhumanističke ideje, Tosolini sažimlje kako je cilj transhumanizma načiniti tehničkoga *homo novusa* koji će ne samo dospjeti do savršenstva, nego će imati potpunu kontrolu nad vlastitom evolucijom. Jedini je cilj transhumanista »savršenstvo« kao ideal kojemu je *telos* stići do pos-

tdarwinističkoga stadija, u kojem će ljudi biti svedeni na hrpu podataka i informacija kojima je moguće upravljati, čuvati i, po potrebi, posredstvom neuroinformatičkih povezanosti, prebacivati od jedne do druge tehnološke baze, proizvodeći tako virtualnu i kibernetičku besmrtnost. Na taj način, krivo interpretirajući teologiju, transhumanisti uvode jednu vrstu »neuro-teologije«, kako ističe Tosolini, koja smjera postizanju potpune kontrole nad promjenjivim stanjem ljudske egzistencije, te anticipaciji još neispunjenoga proroštva iz Iz 25, 8, gdje stoji: »I uništit će smrt zasvagda...« No, teološka pitanja, koja transhumanizam izaziva, jednako su uznemirujuća kao i njegovi odgovori. Tako, primjerice, postavlja se pitanje je li moguće zamijeniti ljubav savršenstvom ili nekim tehnološkim neodeterminizmom ili pak kako je moguće proizvesti kršćansku nadu i spasenje, imajući na umu besmrtnost o kojoj govori transhumanizam, a koja je plod samoga čovjeka, itd. Ako su ovo samo neki od pokušaja transhumanističkih projekata, onda oni otvaraju nova granična pitanja na koja teološka refleksija mora biti iznimno pozorna.

Transhumanizam se može smatrati pravom religijom koja promiče i zagovara poimanje spasenja, gdje su konačnost i smrt preprjeke koje jednostavno treba nadići i poraziti. Takvu bitku protiv smrti i konačnosti moguće je, prema njima, dobiti zahvaljujući brzomu razvoju genetike, nanotehnologije i robotike. Pouzdavajući se u ovaj razvoj, čo-

vjek bi se trebao odreći ideje o sebi kao *imago Dei* i prihvatiti izazov stvorenosti na vlastitu sliku i priliku.

Pozivajući se na filozofa Nicka Bostroma, Tosolini tumači iluziju besmrtnosti, navodeći kako transhumanisti smatraju *homo sapiens*a nedovršenom vrstom te jednom od tolikih srednjih faza ili tranzicija koje moraju napredovati prema najsavršenijem stanju egzistencije. Jedan od najurgentnijih defekata, koji bi trebalo liječiti, jest starost i bolest. U svrhu produljenja života i stanja besmrtnosti, trebala bi poslužiti sva biotehnologija, regenerativna medicina i nanotehnologija. Tri su prijedloga koja transhumanisti nude u svrhu postizanja besmrtnosti: biološka besmrtnost pomoću medicinskoga inženjeringa, bionička besmrtnost, te virtualna besmrtnost koju predlažu Ray Kurzweil i Hans Moravec, poznati znanstvenici u području umjetne inteligencije. Oni smatraju da se informacija, sadržana u ljudskom mozgu, može digitalizirati, pohraniti u računalo ili umetnuti u robota ili pak u neki virtualni ambijent te na taj način učiniti čovjeka virtualno besmrtnim. Tako transhumanisti inaguriraju vlastitu eshatologiju koja se očituje u činjenici da će ljudi biti spašeni od svoje konačnosti i vremenitosti te da će njihovo tijelo biti preobraženo u informaciju koja će trajati vječno. No, transhumanisti izbjegavaju odgovoriti, kako zapaža Tosolini, koji je cilj besmrtnosti ili čemu ova grčevita potraga za besmrtnošću, čemu uništavanje konačnosti koja je dio naše stvorenosti?

U konačnici, ne će li prestati i sama besmrtnost, koja započinje u vremenu, pretvarajući se, ne toliko u vječnost, koliko u puko odugovlačenje u kojem se nastoji odgoditi neizbježno. S teološke točke gledišta, ovoj krhkoj formi besmrtnosti, koju predlažu transhumanisti, trebalo bi suprotstaviti obećanu vječnost koju nudi Krist i koja se ne sastoji u kvantitativnoj ekstenziji života nego u kvalitativnoj preobrazbi egzistencije u kojoj postajemo novo stvarenje u onom koji je došao i nastanio se među nama (usp. Iv 1, 14). Kristovo utjelovljenje pokazuje da je čovjek spašen i otkupljen upravo ukoliko je vremensko (povijesno) biće, tako da upravo prihvaćanjem neizbježnosti smrti biva potvrđena neizmijerna dobrotu onoga koji nas je stvorio. Spašava nas Riječ koja je tijelom postala, a ne tijelo preobraženo u digitalne ili informacijske podatke. U Božju vječnost vodi nas Sin čovječji koji je umro i uskrsnuo, a ne čovjek raspršen u virtualnim labirintima.

Iznimno važno pitanje, koje naš autor tematizira, jest pitanje ljudskoga i postljudskoga dostojanstva. Transhumanisti se pozivaju na koncept dostojanstva koji se razaznaje jedino u ljudskoj naravi i u njezinoj genetičkoj datosti. Zaboravljaju na kriterij koji uzima u obzir cjelovitu osobu u njezinoj potpunoj istini, dobru i dostojanstvu, u njezinu bitnom odnosu prema Bogu, prema čovjeku i prema svijetu. Transhumanisti zanemaruju da je dostojanstvo nešto što nije udijeljeno čovjeku samo

od njega samoga, nego je dostojanstvo ono što sve osobe posjeduju oduvijek na urođen način, jer smo djeca jednoga Stvoritelja i jednoga nebeskoga Oca. U tom slučaju dostojanstvo nije nešto što trebamo osvojiti ili načiniti, nego jednostavno prepoznati, ono nam je dano. Jedno od obilježja transhumanizma jest beskonačna evolucija. Ta beskonačna evolucija najbolje se ogleda u ranoj školi transhumanističkoga mišljenja koja se naziva ekstropijanizam, čiji je predvodnik Max More. Filozofija ekstropijanizma jasno se artikulira u sedam principa: beskonačni napredak, samopreobrazba, praktični optimizam, inteligentna tehnologija, otvoreno društvo koje štiti slobodnu razmjenu ideja i eksperimenata, samousmjeravanje i racionalno mišljenje. Prema zastupnicima ove filozofije mišljenja, ljubav pripada primitivnim ljudima koji više misle na dobro drugih, negoli na vlastitu trajnu evoluciju. Čini se kako ekstropijanizam miješa istinito s točnim, misterij s apsurdom, iskustvo s eksperimentom. U konačnici, tehnika i znanost nam ne otvaraju put prema smislu. One nisu ni sposobne generirati bilo kakvo značenje. Mogu nam pomoći kod trenutne boli, ali ne mogu nam ponuditi spasenje koje je Božje milosno djelo, koje zauvijek liječi i preobražava naše ljudsko stanje. Ovaj Moreov praktični optimizam nije dovoljan kako bi nas uvjerio u beskonačnu evoluciju kojoj nije potreban nikakav milosni dar. Ne malo važna tema, koju dotiče Tosolini u jednom podnaslovu svoje knjige, jest

razumijevanje transhumanizma u različitim kulturalnim kontekstima.

Neki mislioci transhumanizma, kao Arthur Peacocke, Gordon Kaufman i Hefner Philip, smatraju kako je Bog izgubio svoje sposobnosti stvoritelja i otkupitelja te da se čovjek sada nalazi u poziciji »stati Bogu uz bok« ili ga potpuno zamijeniti doprinosom vlastite genijalnosti i kreativnosti. Sam Bog time biva podložan zakonima evolucije. Bog kao osoba biva zamijenjen konceptom »kreativnosti«, a čovjek počinje stvarati, iako ne *ex nihilo*, jer ipak mu ostaju ekspresivni simboli iz kojih može crpiti inspiraciju. Regenerativnoj medicini, koju transhumanisti obilato zagovaraju u svojim teorijama, budući da je ona kadra ponovno generirati primjerice neke dijelove tijela i tako odgoditi smrtnost, Tosolini suprotstavlja vjeru u Krista koji je svojom smrću i uskrsnućem uistinu porazio smrt. Ukoliko je Uskrsnuli i Raspeti, onda naša vjera nije neutjelovljena ideologija, nego motrenje i konkretno nasljedovanje Isusa sve do Kalvarije, gdje je smrt zaista poražena. Prije samoga kraja, u jednom podnaslovu svoje knjižice, Tosolini se pita je li vrijedno truda postati posthumano biće? Ovim nas poziva na oprez, kako nam se ne bi dogodilo da nas napredak moderne znanosti, u želji za optimizacijom ljudskoga stanja, pretvori u bića kakva zapravo ne želimo biti. Među onima koji se opiru posthumanističkom projektu, ali ga ne odbacuju u potpunosti, jest i Francis Fukuyama, dok Leon Kass kategorički

odbacuje ovaj projekt objašnjavajući da, komu god je u srcu ljudski rod, ne želi si posthumanu budućnost. Potraga za besmrtnošću ili produljenjem života potkopava ljudsku smrtnost i konačnost iz koje proizlaze različita značenja egzistencije, kao primjerice značenje životnoga ciklusa, ljubavi, smisao jela, značenje rada itd. Kass je puno svjesniji od Fukuyame kako moderna znanost želi kontrolirati i manipulirati ljudskom naravi. Tako Kass smatra kako se u budućnosti trebamo plašiti više čovjekove dehumanizacije, negoli tiranije.

U predzadnjem poglavlju Tosolini donosi promišljanja Teilharda de Chardina, navodeći kako finalna točka evolucije nije čovjek, nego su i čovjek i svemir usmjereni prema točki Omega. Ta točka Omega preegzistentna je, transcendentna i osobna, budući da ne razara osobu, nego je inkorporira u sebe. Točka Omega kozmički je Krist, kao početna točka skupljanja cijeloga ljudskog roda, paruzijska sinteza u kojoj je Bog sve u svemu (usp. 1 Kor 15, 28). Krist se podudara s točkom Omega jer »on je prije svega i sve stoji u njemu« (Kol 1, 17). Krist-Omega jest onaj prema kojem sve teži i iz kojega sve isijava. Tosolini kritički primjećuje i neke slabe točke francuskoga teologa koji se isključivo oslanja na kozmičkoga Krista, prešućujući tako ono što se dogodilo na Veliki petak i Veliku subotu. Krist se prema de Chardinu pojavljuje kao *telos* koji privlači svaku stvar, ali čini se kako ne posjeduje nikakvu povezanost s prethodnom poviješću. Tosolini u na-

stavku donosi neke dodirne točke između znanstveno-teološkog prijedloga de Chardina i posthumanističkoga projekta, ali i neke problematične točke na toj relaciji. Spomenimo samo pitanje besmrtnosti, pri čemu de Chardin drži kako se buduća ljudska egzistencija ne će podudarati s bestjelesnim umom, nego će imati tijelo koje, umjesto da se riješi svoje materijalnosti, zaogrnut će ju besmrtnošću i neraspadljivošću. Umjesto da se potiče znanost, kako bi generirala »ultra-čovječanstvo«, bilo bi bolje, barem s misionarske točke gledišta, usmjeriti se na svjedočenje kako je naše biće već »superhumanizirano«, tj. da smo već postali *nova stvorenja* upravo jer vjerujemo u onoga koji je umro i uskrsnuo za nas i na misteriozan i radostan način već smo nanovo rođeni odozgor (usp. Iv 3, 3).

Zadnje je poglavlje naš autor posvetio pitanju transhumanističke estetike, gdje tematizira nastanak i razvoj transhumanističke umjetnosti, odnosno transarta-arta, koja koristi nova znanstvena otkrića kako bi implementirala osjećaje i razvila alternativne stvarnosti. Transhumanisti ne misle pod umjetnošću toliko nastanak djela koja odgovaraju estetskim kanonima lijepoga, nego umjetnost promatraju kao viziju života koju smatraju procesom u kojem se daje konkretna rješenja i odgovori na pitanja kakvu budućnost želimo, kako je zamišljamo, što želimo postati itd.

Svojom težnjom da dopuni ljudsku konstituciju tako što će ju učiniti neranjivom, besmrtnom i savršenom, uz

pomoć novih tehnologija, transhumanizam proturječi kršćanskoj misli koja smatra da tijelo ne treba radikalno transformirati ili ga se lišiti zato što se ne uspijeva oduprijeti vremenu. Posjedovati tijelo znači prepoznati vlastitu ograničenost, prihvatiti stvorenost, očitovati vlastitu krhkost. S teološke točke gledišta to znači dopustiti da nismo stvoritelji samih sebe. Kad god pokušamo ukloniti ovu esencijalnu razliku između nas i Boga, dovodimo u opasnost sudbinu samoga čovjeka.

U zaključku možemo pridodati kako se vrijednost ove knjige sastoji prije svega u argumentiranom sučeljavanju teološke misli naspram transhumanističkih nastojanja. Daljnja se vrijednost pokazuje u činjenici hrabroga kritičkog pristupa pokretu koji uzdrma antropološke i teološke temelje. Nadalje, činjenica da je autor ove knjige misionar, govori nam i o potrebi evangelizacije ne više samo na geografski određenom mjestu, kako je nekada bilo moguće, nego i na onim mjestima, projektima,

teorijama i kulturalnim gibanjima koja danas više nije moguće obuhvatiti samo geografski. Posthumanizam će postati pokret kojim će se teologija u budućnosti još više morati pozabaviti i do u tančine nastojati ga razumjeti kako bi se s njim uhvatila u koštac. Čini se da je nužno da futurističke implikacije uzeti za ozbiljno, jer transhumanističke težnje i motivi već oblikuju našu kulturu preko literature, umjetnosti, filmografije i video igrice. Snažna prisutnost ovih segmenata, kojima se služi transhumanizam, već je počeo utjecati na naše društvene konvencije, političke institucije, moralne vrijednosti i religijska uvjerenja.

Ova knjiga Tiziana Tosolinija nipošto nije iscrpan odgovor na sve nemire koje u antropološki i teološki kontekst unosi transhumanizam i njegovi zagovaratelji, ali na izvanredno sažet i jezgrovit način detektira temeljne ideje i glavne programe ovoga pokreta, na koje je teologija zacijelo spremna dati odgovore.

Hrvoje Kalem